

سبقت‌گویی

استادانه

همانند یک استاد یاد بگیرید!

خلاصه تفسیر موضوعی نهج البلاغه ویراست دوم مصطفی دلشاد تهرانی

فهرست مطالب

۲	بخش اول: آشنایی با نهج البلاغه
۶	بخش دوم: معارفی از نهج البلاغه
۶	فصل اول: خداشناسی
۹	فصل دوم: پیامبری و پیشوایی
۱۴	فصل سوم: حقوق‌شناسی
۲۰	فصل چهارم: اندیشه سیاسی
۲۸	فصل پنجم: سیره سیاسی
۴۱	فصل ششم: کمالات انسانی

بخش اول: آشنایی با نهج البلاغه

عنوان نهج البلاغه

نهج البلاغه عنوان کتابی است که در فرهنگ اسلامی مانند آفتاب نیمروز می درخشد و همچون صدفی مشحون (پر بودن) به گوهرهایی از حکمت های عالی است.

این عنوان را شریف رضی بر منتخبی از خطبه ها، مواعظ، نامه ها و عهدنامه و کلمات قصار علی (ع) انتخاب کرد.

عصر گردآوری نهج البلاغه

نهج البلاغه در سال ۴۰۰ هجری گردآوری شده است.

عصری که از نظر فرهنگی برجسته و ویژه است. این عصر مصادف با دوره سوم خلافت عباسیان می باشد که پس از دو دوره تحولات بزرگ سیاسی شکل گرفت و این دوره روزگار تحول های فرهنگی است.

گردآورنده نهج البلاغه

گردآورنده نهج البلاغه، ابوالحسن محمد بن حسین موسوی، معروف به سید رضی و شریف رضی است.

وی در سال ۳۵۹ ق، در نیمه دوم سده چهارم دیده به جهان گشود و در سال ۴۰۶ ق، در اوایل قرن پنجم به سوی دار باقی شتافت.

سید رضی از اوان کودکی همراه برادرش، سید مرتضی به تحصیل علوم مقدماتی پرداخت و هوش سرشار و استعداد کم نظیر خود را در عرصه های مختلف ظاهر ساخت.

بیش از ده سال از سن شریف رضی نگذشته بود که به سرودن شعر پرداخت و چنان قریحه ای از خود نشان داد که سابقه نداشت. او در بیست سالگی در تمام علوم متداول عصر خویش سرآمد شده بود

روح آزادی در سید رضی چنان بود که با ابواسحاق صابی غیر مسلمان - از ادیبان و کاتبان برجسته قرن پنجم هجری که بر آیین صابئین بود - رابطه ای صمیمی داشت و میان آن دو، مراودات و مراسلات علمی و ادبی صورت می گرفت.

سید رضی گذشته از مقام والایی که در علوم اسلامی و فرهنگ دینی داشت، هنوز بیست بهار عمر را سپری نکرده بود که در عرصه ادبیات عرب، یکه تاز میدان و مایه مباحث همگان شد و در نظم و نثر شگفتی ها آفرید.

او در انواع شعر هنرنمایی می کرد شریف رضی از نظر جایگاه علمی، مقامی بس رفیع داشت و علم را در خدمت آرمان های بلند خویش می انگاشت، که آثار او خود گواه این امر است.

سید رضی با وجود گرفتاری های بسیار سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، و با وجود مشاغل مهم، حساس و وقت گیری همچون: نقابت طالبیان، امارت حج و نظارت دیوان مظالم در عمر ۴۷ ساله خویش، آثاری بس مهم برجای گذاشته است

از جمله: حقائق التأویل فی متشابه التنزیل، مجازات الآثار النبویة، دیوان الشریف الرضی اما مهم‌ترین و گران‌سنگ‌ترین اثر سید رضی، که هیچ کتابی پس از قرآن کریم به والایی، شیوایی، گران‌مایگی و جاودانگی آن نمی‌رسد، نهج‌البلاغه است.

شریف رضی روز یکشنبه، ششم محرم سال ۴۰۶ ق، زندگی پر برکت خویش را به پایان برد.

سپس، او را به کربلا بردند و در کنار قبر پدرش، حسین بن موسی دفن کردند.

کمیت نهج البلاغه

نهج البلاغه گزینشی است بی نظیر از کلام انسانی بی بدیل که شامل ۲۴۱ خطبه و کلام، ۷۹ نامه، ۴۸۹ حکمت و موعظه می‌شود کیفیت نهج البلاغه

نهج البلاغه از وجوه مختلف بی نظیر است. واژه‌ها و مفردات، ترکیبات و جملات، بافت و هندسه کلام، قوت و استحکام، آهنگ و موسیقی، لطافت و سحر بیان، زیبایی و ارزش ادبی، عمق معانی و

واژه‌ها و مفردات نهج البلاغه درخور تأمل بسیار می‌باشد و خود، موضوع بررسی‌های لطیف و مفید است.

نهج البلاغه آکنده از ترکیبات و جملات بدیع و زیبا و لطیف و پرمعناست.

هندسه کلام

مطالب نهج البلاغه در هر موضوع دارای هندسه ای متعالی می‌باشد. هر بخش از کلام علی (ع) دارای اظغان بعدی بخاطر اعتدال، موزونی، پیوند منطقی و... می‌باشد.

جرج جرداق مسیحی در این خصوص می‌گوید: اندیشه‌های تازه همچون در نهج البلاغه از نهاد اندیشه‌های والای امام می‌زاید

و انسان در برابر مجموعه ای بی پایان قرار می‌گیرد ولی نه مطالبی که روی هم انباشته باشد بلکه سخنانی پیوند یافته و مرتب که در مراتبی بالا پیش می‌روند و در هرگام هماهنگ هم هستند.

زیبایی و ارزش ادبی

آنچه در وهله نخست در نهج البلاغه می‌درخشد و خواننده را حزی وافر می‌بخشد زیبایی و ارزش ادبی این کتاب است.

زیرا نهج البلاغه جلوه ای است از جمال و جلال انسانی کامل که در اوج فصاحت و بلاغت به فعلیت درآمده است.

وجوه متعدد از دیگر امتیازات شگفت انگیز نهج البلاغه است.

وجوه متعدد معانی

خواننده نهج البلاغه خود را در برابر موضوعات و مباحث متعدد و متنوع می‌بیند آن هم در شیواترین غالب و عمیق‌ترین محتوا.

نهج البلاغه شاهکاری است که تنها در یک زمینه شکوفایی ندارد بلکه در زمینه‌های گوناگون چنین است.

در میان آثار بشری کتابهایی را هرچند انگشت شمار می توان یافت که در یک زمینه شاهکارند. در فلسفه عرفان، انسان شناسی، سیاست، اخلاق، حکومت و دیگر مباحث. اما از ویژگیهای نهج البلاغه این است که دربرگیرنده مباحث گوناگون و متنوع آن هم در اوج فصاحت و بلاغت است.

یکی دیگر از وجوه نهج البلاغه عمق مطالب است. مطالب نهج البلاغه به گونه ای است که در هر موضوع به ظاهر آن بسنده نشده بلکه بیانی عمیق از هر امری در قالبی زیبا خواننده را همراه خود می سازد.

به تعبیر جرج جرداق مسیحی (یک ادیب بلند پایه لبنانی) بیان نهج البلاغه بیانی است که اگر انتقاد کند گویی تندباد خروشان است، اگر فساد و مفسدین را تهدید نماید همچون آتش فشانهای سهمناک و پر غرش زبانه می کشد،

اگر به استدلال منطقی بپردازد عقل ها و احساسات و ادراکات بشری را مورد توجه قرار می دهد

و راه هر دلیل و برهانی را می بندد، اگر به رأی و تفکر و دقت دعوت کند حس و عقل را در خواننده همراه می سازد.

از دیگر وجوه کتاب نهج البلاغه تأثیرگذاری آن بر خواننده و نفوذ آن در جان تدبیرکننده آن است. موعظه های نهج البلاغه زنگار از دل می زداید و پروایی لیطف در آدمی پدید می آورد.

حکمت الهی نهج البلاغه خواننده را با خود به عالم قدس می کشاند. تصویر سازی های امور در نهج البلاغه چنان است که مخاطب خود را با صحنه هایی زنده و متحرک همراه می بیند.

نهج البلاغه در زمینه های گوناگون مطالبی اساسی دارد و می تواند راه بنماید و مباحث بدیع در معرض دیده و دل بگذارد.

کتاب نهج البلاغه که نازله روح اوست، برای تعلیم و تربیت ما خفتگان در بستر منیت و در حجاب خود و خودخواهی خود،

معجونی است برای شفا، و مرهمی است برای دردهای فردی و اجتماعی، و مجموعه ای است دارای ابعادی به اندازه ابعاد یک انسان و یک جامعه بزرگ انسانی

نهج البلاغه اثری محکم و معتبر است که احتمال وجود مطالبی خلاف روح اسلام و مخالف قرآن کریم و مغایر با مسلمات عقلی و حسی و تجربی در آن بسیار کم است.

الفاظ و معانی نهج البلاغه چنان است که نظیر آن از نوابغ سخنوران تاریخ صادر نشده است. از محالات است کسی بتواند چنین مجموعه ای بسازد.

برای مطالعه نهج البلاغه و سیر در معارف والای آن، می توان به یکی از سه روش زیر، یا ترکیبی از آنها عمل کرد:

۱. روش ترتیبی؛ ۲. روش تجزیه ای؛ ۳. روش موضوعی

روش ترتیبی

هدف از روش ترتیبی، بررسی و مروری است به ترتیب از ابتدای نهج البلاغه تا انتهای آن؛ یعنی بررسی ترتیبی خطبه ها، نامه ها و حکمت ها،

شارحان بزرگ نهج البلاغه بدین روش

قطب‌الدین راوندی (درگذشته به سال ۵۷۳ ق)؛ قطب‌الدین کیدری (از عالمان قرن ششم)؛ ابن‌ابی‌الحدید معتزلی (درگذشته به سال ۶۵۶ ق)؛ ابن‌میثم بحرانی (درگذشته به سال ۶۷۹ ق)؛ سید حبیب‌الله خوئی (درگذشته به سال ۱۳۲۴ ق) البته روش ترتیبی، روشی است زمان‌بر و طولانی، اما برای اشراف به همه مباحث و موضوعات نهج‌البلاغه، بسیار مفید است.

روش تجزیه‌ای

در روش تجزیه‌ای، بخشی از نهج‌البلاغه یا برخی از خطبه‌ها، نامه‌ها و یا حکمت‌ها، مورد بررسی و شرح قرار می‌گیرد. این روش، روشی بخشی‌نگر و جزئی‌نگر است.

مزیت عمده این روش آن است که می‌توان خطبه، نامه، حکمت و یا بخش مورد نیاز را مطالعه و بررسی کرد و در فرصتی کوتاه، به مطلب مورد نظر رسید.

شرح عهدنامه مالک اشتر، نامه امام (ع) به فرزندش امام حسن (ع)، خطبه همام، خطبه شقشقیه، حکمت امام (ع) خطاب به کمیل و جز این روش است

روش موضوعی

در این روش، موضوعی خاص مورد نظر قرار می‌گیرد و به نهج‌البلاغه عرضه می‌شود و کلیه مطالبی که مستقیم یا غیر مستقیم، موضوع مورد نظر را تبیین می‌کند، استخراج می‌شود و پس از بررسی، دسته‌بندی می‌گردد،

از مزیت‌های این روش، آن است که بحث کمتر دچار پراکندگی می‌شود و یک کل‌نگری نسبت به موضوع مورد بررسی حاصل می‌گردد.

با توجه به محدودیت‌های زمانی و موضوعی در روش‌های ترتیبی و تجزیه‌ای، روش موضوعی از جنبه‌های مختلف کارا و مفید است.

از مزیت‌های آن این است که با رعایت مقدمات و آداب، مانع برداشت‌های نادرست می‌شود.

بخش دوم : معارفی از نهج البلاغه

فصل اول: خداشناسی

روش خداشناسی:

نوع شناخت در رابطه با خداوند در زندگی آدمی تأثیرگذار است. خداشناسی تنها امری قلبی و ذهنی نیست بلکه انسان هر طوری که خدا را بشناسد زندگی می کند.

خداوند همه چیز یک انسان مومن است. نوع فهم اهل ایمان از خدا در روش، رفتار و کردار آدمی تأثیرگذار است.

کسانی که از خدا تلقی جاهلانه و تنگ نظرانه دارند رحمت خدا را محدود می کنند و خداوند را همواره بر کرسی غضب می نشانند به انتظار اینکه وقتی از بنده ای لغزشی پیدا شود به عذاب ابد گرفتار می شوند چنانکه خوارچ خدا را اینگونه تصور می کردند.

از نظر آنان جز عده معدودی همه مخلص در آتش بودند.

چنین اشخاصی دایره اسلام و مسلمانی را بسیار محدود تصور می کنند اما کسانی که از خدا تلقی عالمانه و عاشقانه دارند رحمت او را واسع می بینند.

خداوند را همواره در جایگاه رحمت می دانند که چون بنده ای گناه ورزد و از ساحت قرب الهی دور گردد خدای مهربان از سر لطف و رحمت به سوی بنده عاصی باز می گردد تا بنده توفیق استغفار پیدا کند و چون بنده ای توبه کند توبه او را می پذیرد.

(سوره توبه آیه ۱۱۸، پس خدا به آنان توفیق توبه داد تا توبه کنند بی تردید خداوند توبه پذیر مهربان است.) یعنی توبه بنده همیشه میان دو توبه از جانب خدای متعال قرار دارد یکی بازگشت خدای مهربان به بنده از سر رحمتش تا بنده را توفیق توبه دهد

و دیگری بازگشت خدای رحمان به بنده در اینکه او را بپذیرد و توبه اش را قبول کند. اینگونه است خداشناسی در منطق قرآن و نهج البلاغه.

خداشناسی در عینیت زندگی

اولین مصداق خداشناسی و عینیت زندگی در نگاه توحیدی علی (ع)

عالم جلوه خداست و همه موجودات و مخلوقات جلوه گر عظمت و قدرت الهی است

« الحمدلله المتجلی لخلقه بخلقه، سپاس خدای را که به آفرینش مخلوقاتش بر آفریدگان خود نمودار است.»

اگر انسان خدا را به درستی باور کند و حضور او را در همه جا بپذیرد و گستره نعمت او را ببیند و در مقابل عظمت قدرت الهی سر فرود آورد و به او دل بسپارد به محکم ترین تکیه گاه پناه می برد و به آرامش حقیقی می رسد و هرگز گردن کشی و گردن فرازی نمی کند و در راه درست گام برمی دارد. اینگونه است که خداشناسی معنا پیدا می کند.

